

Paulus en zijn beroep op de keizer

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

Schriftlezing Oude Testament: Jona 1

Tweede Schriftlezing: Handelingen 25, 1-12 en 26, 19-32

Schriftlezing Evangelie: Matteüs 28, 16-20

Inleiding

Heel bewust heeft de apostel Paulus zijn eigen gelijk niet als een doel, maar als een middel willen zien. Met zijn beroep op de keizer geeft hij zijn kans op een spoedige vrijlating op, met het doel om voor vorsten en, als het kan, voor de keizer zelf te getuigen van Gods mensenliefde. Zo doet hij wat Jona weigerde. Wat zegt dat ons?

Thema: Paulus en zijn beroep op de keizer

Gemeente van Christus,

doet u wel eens iets in uw eigen nadeel omwille van een hoger doel waar u echt in gelooft? Wij leven in een tijd waarin korte termijn effecten centraal staan bij veel beslissingen. Mensen zijn over het algemeen pragmatisch ingesteld en gericht op nuttigheid en eigen voordeel. Als iets schijnbaar niets oplevert doen ze het niet zo snel, ook al gaan er waarden van betekenis mee gepaard. Vandaag hoorden wij het verhaal van een klassiek bijbels voorbeeld, dat persoonlijk voor de direct betrokkene slecht afliep, maar dat een spoor van zegen heeft getrokken in de wereldgeschiedenis. Er kwam een traditie op gang die voortgaat tot op de dag van vandaag, zij het dat het echt niet alles goud was wat er blonk.

Vergis u niet, Jona had gelijk! Het is ten diepste een absurd idee om in Nineve de wil van de God van Israël te gaan verkondigen. Het is buitengewoon begrijpelijk dat je met zo'n rare opdracht in je oren, de andere kant uitvlucht, weg van die rare God. Het is ook geen geschiedenis. Het is niet echt gebeurd. Nooit heeft de hoofdstad van het immens grote Assyrische rijk zich tot de God van Israël en diens wetten bekeerd. Het verhaal van Jona is geen geschiedenis. Het is een gelijkenis. Het verhaal van Jona, zoon van Amittai, is Joodse humor. Stel dat dit zou gebeuren. Stel, de hele bevolking van de grootste heidense stad ter wereld zou zich bekeren tot Israëls God, zou je daarvoor dan als Jood oprecht ook dankbaar kunnen zijn? Het is een open vraag. Maar, we weten het, het Jodendom is helemaal niet missionair. De meeste Joden vinden het al heel mooi als zij met rust gelaten worden en daar hebben ze groot gelijk in, getuige de geschiedenis.

En toch was er één Jood die zich werkelijk zonder reserve heeft willen geven voor allen, zonder daarvan van te voren de uitkomst te weten, zonder daaraan ook

voorwaarden qua ras, status of geslacht te willen verbinden. Dat was Jezus van Nazareth en dat heeft grote indruk gemaakt. Jezus heeft geen nieuwe godsdienst gesticht. Wat hij deed was het Koninkrijk Gods verkondigen als vrede en recht bestemd voor iedereen. In het commitment daaraan verbonden groeit na zijn dood een nieuwe gemeenschap. Deze gemeenschap ziet zich als het levende lichaam van Jezus Christus in de wereld. Geen muur, geen grens of taal heeft die beweging kunnen opsluiten of tegenhouden.

Als kind begreep ik nooit waarom de apostel Paulus zich op de keizer te beriep. Ik vond dat dom. Paulus was onschuldig en de stadhouder zag dat in. Een goed advocaat had Paulus gemakkelijk vrij kunnen krijgen.¹ Net als Pilatus in de zaak van Jezus, stelt immers stadhouder Festus vast dat Paulus niets ernstigs verkeerd heeft gedaan en ook de Joodse onderkoning Agrippa II stemt daarmee in.² Dat Paulus toch gebruik wil maken van zijn recht als Romeins burger om in hoger beroep door de keizer zelf te worden gehoord, is de doorslaggevende reden dat stadhouder Festus hem niet kon vrijlaten. Afgelopen voorjaar stonden we daar als Hilversummers op het strand bij de stad Caesarea aan de zee en heb ik dit verhaal gelezen. Opnieuw ging het door me heen wat een belangrijk scharniermoment zich hier heeft afgespeeld. In de weg van de persoon Paulus toont ons Lucas een religieuze aardverschuiving die de loop van de geschiedenis ingrijpend heeft beïnvloed.³

Als een in staat van beschuldiging gesteld Romeins burger eenmaal tijdens de rechtszitting de woorden 'caesarem appello', ik beroep mij op de keizer, sprak, werd de hele rechtsgang gestaakt en werd de betrokkene naar Rome opgestuurd. Dat was nogal wat en het was ook een groot risico voor de aangeklaagde zich op de keizer te beroepen. Een slepende zaak ging vaak jaren duren en wat voor keizer tenslotte het laatste oordeel zou vellen, mild, hardvochtig of wreed, wist je niet. Waarschijnlijk heeft de apostel Paulus, als de Romeins burger die hij door geboorte als zoon van een Romein was, tenslotte als zijn laatste aardse rechter de grillige en wrede keizer Nero getroffen. Slechter had moeilijk gekund. Tenslotte zou het voor Paulus eindigen in een veroordeling tot de dood, voltrokken met het zwaard buiten de stadmuren van

Rome.

Het was waarschijnlijk met enige tegenzin dat Paulus zich op de keizer beriep. De concrete aanleiding was dat stadhouder Festus overwoog om behandeling van de zaak op verzoek van de Joodse leiders van Caesarea, in het Noorden aan de kust, naar Jeruzalem te verplaatsen. Maar er is ook een andere kant. Paulus beseft dat hij middels het beroep op de keizer een heel bijzondere kans zal krijgen om te getuigen van Jezus Christus. Zo is de dieperliggende reden dat Paulus zelf zijn hele situatie als aangeklaagde gaandeweg als een middel gaat zien in dienst van het doel om de boodschap van het Koninkrijk van God in Rome te gaan verkondigen.

Zo is het gegaan. Wonderlijk genoeg heeft het optreden van Paulus te Rome er waarschijnlijk inderdaad toe bijgedragen dat het evangelie vervolgens vanuit Rome eeuwenlang verder is verspreid in de toenmalig bekende wereld... tot op de dag van vandaag en tot in Hilversum toe. Door zich op de keizer te beroepen zet Paulus de Joodse leiders van Jeruzalem buiten spel. Maar dat de apostel uiteindelijk persoonlijk op termijn geen baat heeft gehad bij de rechtsgang en met zijn leven heeft betaald voor deze gang van zaken, laat de evangelist Lucas, die ook de auteur van het boek Handelingen der Apostelen is, bewust weg in zijn beschrijving. Lucas wil immers reclame maken voor het evangelie onder de ingezetenen van het Romeinse Rijk. Hij heeft er daarom geen enkele behoefte aan het keizerschap en daarmee de overheid van Rome in diskrediet te brengen. Daarom besluit hij zijn tweeluik, Lucasevangelie-Handelingen, met een open eind aangaande het verblijf van Paulus in Rome. Waar het de apostel Paulus om begonnen was, gebeurt.

[Paulus] verkondigde het Koninkrijk van God en onderrichtte vrijmoedig over de Heer Jezus Christus, zonder dat hem iets in de weg werd gelegd.⁴

Het woord 'vrijmoedig' is een sleutelwoord in het boek Handelingen der Apostelen.⁵ Het woord 'vrijmoedigheid' op deze manier gebruikt, komt uit de Atheense democratie. Iedere burger was niet alleen gerechtigd, maar ook verplicht in de volksvergadering vrijmoedig zijn woord te spreken, met het oog op het welzijn van allen. Dat is, in geestelijke zin waarin Paulus de leden van de gemeente van Christus wil voorgaan. Het is nog steeds een uiterst belangrijk begrip en je kunt je afvragen hoe het staat met ons eigen vrijmoedig spreken, in een wereld die niet echt open lijkt te staan, voor woorden van eerlijke religieuze betrokkenheid en onbevooroordeelde gastvrijheid.

Een van de eerste taken van een nieuwe stadhouder

was het afhandelen van door diens voorganger niet afgeronde zaken.⁶ Dat waren meestal niet de leukste klussen. Als je voorganger daar zelf eer mee had kunnen inleggen, had hij het zeker zelf wel voltooid. Bovendien liep je als aantredend, met de lokale verhoudingen onbekend, gouverneur het gevaar dat lokale belangengroepen je voor hun karretje spanden. Maar de Romeinse stadhouder Festus begint goed (Romeins procureur Judea 59-62). Hij treedt zelfbewust, kordaat en onpartijdig op. Aanvankelijk weerstaat hij de verleiding om de Joodse leiders naar de mond te praten. In het geval Paulus echter, stuit hij al snel op voor hem onbegrijpelijke aanklachten. In een eerder gedeelte lezen we dat de Joodse leiders drie beschuldigingen tegen Paulus, die zij als 'een pest' beschouwen, hebben ingebracht. Zij zeggen dat Paulus mensen oproept om in opstand te komen; Paulus zou leiding geven aan een verwerpelijke sekte en hij zou de tempel hebben ontwijfd.⁷ Ga daar maar aan staan als kersverse gouverneur. Het zijn aantijgingen, vergelijkbaar met die gedaan aan Jezus, voor het Sanhedrin en voor Pilatus, zonder harde bewijzen voor een Romeinse bestuurder een wespennest.⁸ In de zaak Paulus probeert de stadhouder, net zijn voorganger Pilatus in het geval van Jezus had gedaan, er een Joodse onderkoning bij te betrekken. Misschien begrijpt die er meer van. Koning Agrippa speelt, zoals Lucas het ziet, hier een rol vergelijkbaar met die van Herodes Antipas tijdens het proces van Jezus. Hij is wel nieuwsgierig en snapt er ietsje meer van dan Festus. Ten slotte laat Lucas de scène van de verdediging van Paulus voor Agrippa eindigen in een ironische grap. Deze koning van de Joden zegt: 'Dadelijk krijgt u me nog zover dat ik me voor christen uitgeef.'⁹ Noch Agrippa, noch Festus, noch Paulus, noch Lucas konden weten, dat het hele Romeinse rijk honderden jaren later inderdaad christelijk zou worden. Dat is waar het Paulus om te doen is.¹⁰

Wat opvalt in de manier waarop Lucas de zaak van Paulus beschrijft, zijn dus de parallellen met de zaak tegen Jezus. Gaandeweg, daar is Lucas vast van overtuigd, volgt Paulus Jezus na en zal hij zijn getuige zijn voor de hoogste wereldse overheid. Ooit had een keizer opdracht tot een volkstelling gegeven, die er onbedoeld toe had geleid dat in een uithoek van her rijk, Jezus was geboren in Bethlehem.¹¹ Nu zal het evangelie terecht komen bij de keizer in Rome en vandaar in het hele rijk. Een Godsgezicht gaat in vervulling. Toen Paulus nog Saulus heette, heeft hij de aanhangers van Jezus vervolgd. Maar beroemd is het verhaal, dat wordt verteld in Handelingen 9, dat Saulus onderweg was naar Damascus, als een godsdienstextremist, om daar christenen te laten arresteren. Onderweg werd hij met blindheid geslagen en hij hoorde een stem, die sprak: 'Saul, Saul, waarom vervolgt je mij?'¹² Saul verstond daarin de stem van

Jezus, als een late echo van de stem van David op de vlucht voor Saul, de eerste koning van Israël.¹³

Als Saulus dan als een armzalig hoopje ellende in Damascus is binnengebracht, komt er in die stad een Woord van de Heer tot Ananias. Deze aarzelt om Paulus, dan dus nog steeds Saulus, op te zoeken. Maar Ananias krijgt te horen:

Ga, want hij [Saulus] is het instrument dat ik gekozen heb om mijn naam uit te dragen onder alle volken en heersers en onder al de Israëlieten.¹⁴

Tot de gebroken man die op het punt staat bekeerd te worden en uit te groeien tot een van de belangrijkste apostelen van de kerk, Paulus zelf, nu persoonlijk het Godswoord:

Houd moed! Want zoals je in Jeruzalem getuigenis van mij hebt afgelegd, zo moet je ook in Rome van mij getuigen.¹⁵

Over de lange periode van inkeer en bezinning die daarop volgde schrijft Lucas niets.¹⁶ Maar zo komt het wel dat Paulus (zijn nieuwe naam betekent heel bescheiden 'de kleine') op weg gaat en precies dat doet wat Jona weigerde, dat is het evangelie verkondigen aan de heidenen in de grootste stad van zijn tijd. Paulus laat zich door God naar het hol van de leeuw sturen, dat is het gerecht van de keizer te Rome. Dit is

het hoogst denkbare beroep, als het gaat om de mensen. Maar, Paulus gelooft, het gaat niet om een rechtszaak tussen mensen. Zijn eigen gelijk is bijzaak, waar het ten diepste gaat om het koningschap Gods.

Zo denken vandaag maar heel weinig mensen. Toch is het de moeite waard je daar eens op te bezinnen. Wat is de betekenis van ons eigen gelijk? De meesten van ons worden gelukkig niet voor de rechtbank aangeklaagd of met de dood bedreigd. Hoe verhoudt zich onze vanzelfsprekende zelfhandhaving tot de betekenis die wij aan ons leven geven? Kunnen wij ons eigen gelijk relativeren vanuit ons vertrouwen op Gods gerechtigheid? Misschien ligt hier wel de sleutel van de vrede bestemd om mensen in staat te stellen impasses te doorbreken, schijnbaar onbegaanbare wegen te gaan en elkaar vast te houden, ook als alles tegenzit. Durf te geloven dat het Gods Geest is die de weg zal wijzen.

Amen.

Uitzending en zegen

Als jullie vanhier gaan, besef het gezegende mensen te zijn. Gods goedheid houdt ons staande, zolang de wereld staat. Zo zullen wij kracht en wijsheid ontvangen wanneer wij onszelf daarvoor open stellen, zonder ophouden en worden wij voor elkaar tot zegen gesteld.

De genade van Jezus Christus
en de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allen.

Noten

¹Handelingen 26,31.

²Handelingen 25,25.

³Vgl. Eck, J. van, *Paulus en de koningen. Politieke aspecten van het boek Handelingen*, Franeker 1989.

⁴Handelingen 28,31.

⁵Grieks: *parrèsia*. Vgl. Handelingen 4, 13 en 29 en 31; 9, 27 en 29; 13,46; 14,3; 18,26; 19,8; 26,26.

⁶Rackham, R.B., *The Acts of the Apostles*, 10e ed., London 1925, 451 e.v.

⁷Handelingen 24, 5-6.

⁸Handelingen 24,13.

⁹Handelingen 26,28.

¹⁰Vgl. Meijer, F., *Paulus. Een leven tussen Jeruzalem en Rome*, Amsterdam 2012, 269-273.

¹¹Lucas 2.

¹²Handelingen 9,4.

¹³1 Samuël 26,18.

¹⁴Handelingen 9,15.

¹⁵Handelingen 23,11. Het 'moeten' dat hier wordt gebruikt, duidt op meer dan een rechtsgang. Het Griekse woordje 'dei' verwijst naar een Godgewild moeten, zoals het ook bij het lijden en sterven van Jezus aan de orde was.

¹⁶Het bekeringsverhaal van Paulus eindigt in Handelingen 9,30 in Tarsus. In Handelingen 12,25 duikt Paulus [Saulus] weer op in Jeruzalem met Barnabas.

Figuur 1: De apostel Paulus voor procurator van Judea (59-62) Porcius Festus, koning Herodes Agrippa II en zijn zuster Berenice, 1875, Vasily Ivanovich Surikov, Tretyakov Gallerij, Moskou